

Heidi Keinonen

RUNSAUDENSARVI VAI PANDORAN LIPAS? YouTube-videoiden käytettävyys televisiohistorian tutkimuksen aineistona

¹ www.nostalgiacentral.com/index.htm. Linkki tarkistettu 27.5.2008.

² www.youtube.com/watch?v=b3y-wNnh3g0. Linkki tarkistettu 27.5.2008.

Harva televisiohistorian tutkija tulee aineistoja etsiessään ajatelleeksi internetiä ja vielä vähemmän YouTubea vanhojen ohjelmanäytteiden lähteenä. Etsin jonkin aikaa sitten tutkimukseeni tietoa *Levyraati*-ohjelman brittiläisestä esikuvasta *Juke Box Jurystä*. Nostalgia Central -sivuston¹ kautta päädyin sattumalta YouTubeen katsomaan näytettä *Juke Box Juryn* jaksosta vuodelta 1960.² Yllättävästä löydöstäni innostuneena ryhdyin etsimään lisää videoklippejä 1950- ja 60-lukujen televisio-ohjelmista ja tulin samalla avanneeksi varsinaisen Pandoran lippaan. Törmäsin sattumalta sellaisiin harvinaisuuksiin, joita en olisi ikinä uskonut voivani katsella tietokoneen ruudulta omassa työhuoneessani. Alkuinnostuksen haihduttua aloin kuitenkin pohtia näiden näytteiden käytettävyyttä tutkimusaineistona. Miten tutkijan tulisi suhtautua tällaisiin tuntemattomista lähteistä putkahteleisiin ohjelmanpätkiin? Voiko niitä hyödyntää muutenkin kuin menneisyyteen kohdistuvan uteliaisuuden tyydyttämisessä? Onko YouTube televisiohistorian tutkijan runsaudensarvi vai ainoastaan sattumanvarainen joukko kuriositeetteja tv-katsojien muistoista?

Suomessa toimi 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alkupuolella kaksi kaupallista televisioyhtiötä, Mainos-TV ja Tesvisio (ennen vuotta 1960 TES-TV). Yhtiöiden ohjelmistot sisälsivät paljon ulkomaisia ohjelmia, koska ne olivat hankintakustannuksiltaan omia tuotantoja edullisempia, mutta ammattitaitoisesti tuotettuja. Erityisesti Mainos-TV:n ohjelmistosta amerikkalaiset ja englantilaiset sarjafilmit muodostivat tärkeän osan. Koska useimmat näistä sarjoista keräsivät myös runsaasti katsojia, niitä ei voi sivuuttaa suomalaisessa televisiohistorian tutkimuksessa. Suomessa ohjelmia ei ole arkistoitu, koska esityksen jälkeen filmit piti palauttaa vuokraajalle tai lähettää suoraan toiseen tv-yhtiöön lähetystä varten (Savijärvi 2008). Joitakin sarjoja olisi mahdollista ostaa internetin kautta DVD-tallenteina, mutta useimpia täytyisi todennäköisesti jäljittää ulkomaisten tuotantoyhtiöiden kautta.

YouTubeista löytyy kuitenkin yllättävän paljon näytteitä näistä Suomessakin esitetyistä sarjoista.

Eräs varhaisimmista Suomessa esitetyistä amerikkalaisista sarjafilmeistä oli *Highway Patrol*, joka alkoi Mainos-TV:ssä keväällä 1959. *Radiokuuntelija*-lehden (14/1962) mukaan Amerikan suurten valtateiden varsilla liikkuvien maantiepoliisien toimintaa seuraava *Highway Patrol* oli vuonna 1962 ”yksi vanhimmista ja samalla suosituimmista sarjafilmeistä”. Sarja edusti Erik Barnouw’n (1977, 213) määritelmän mukaan rikos-mysteeri-filmejä, jotka yhdessä muiden action-sarjojen kanssa valtasivat amerikkalaista tv-ohjelmistoa *I Love Lucy*-tyyppisten perhekomedioiden jälkeen. Myös suomalaisessa televisiossa näitä *Highway Patrolin* tapaisia rikos- ja seikkailusarjoja nähtiin runsaasti. Vaikka useimmat näytteet ovat minuutin kahden mittaisia, voi esimerkiksi *Highway Patrolin* jakson ”Hitchhiker” katsoa kokonaisuudessaan kolmena videoklippinä.³ Kokonaisen jakson perusteella saa jo käsityksen paitsi kyseisen sarjan teemoista ja arvomaailmasta, myös sen edustamasta lajityypistä.

Toinen tärkeä action-sarjafilmiä genre on lännensarjat. Syksyllä 1960 Tesvisiossa alkanut *Wagon Train* oli ensimmäinen tunnin pituinen tv-sarja ja vuonna 1964 myös vanhin yhtäjaksoisesti esitetty (*Radiokuuntelija-TV* 36/1964). *Wagon Train* seilasi lännensarjojen aallonharjalla ja sen vanavedessä Suomeen rantautuivat mm. *Bat Masterson*, *Bonanza* ja *Ruudinsavua* (*Guns smoke*). *Wagon Trainin* varhaisimmista, tunnin pituisista mustavalkojaksoista en löytänyt YouTubeista yhtä paljon näytteitä kuin *Highway Patrolista*, ainoastaan alkutekstit⁴ ja pätkän eräästä jaksosta, josta lähettäjä toteaa vain lyhyesti ”Good Western Classic”.⁵ Sen sijaan käyttäjä nimeltä ”linuscomet” on ladannut YouTubeen vuoden 1963 värillisen jakson nimeltä ”The Fenton Canaby Story” ilmeisesti kokonaisuudessaan neljänä klippinä⁶.

Valitsin nämä kaksi sarjaa esimerkeiksi ennen kaikkea siksi, että niistä löytyi YouTubeista näytteitä, mutta myös siksi, että niiden edustamia lajityyppejä ei alkuperäisessä muodossaan löydy nykyisen television ohjelmistosta. Ne ovat siis oivallinen osoitus siitä, miten televisio-ohjelmistot ovat muuttuneet. Kolmas syy juuri näiden näytteiden esittelemiseen on se, että rikos-, lännen- ja muiden toimintasarjojen voimakas lisääntyminen suomalaisessa tv-ohjelmistossa 1960-luvun alussa synnytti saman vuosikymmenen loppupuolella vilkkaan yhteiskunnallisen keskustelun televisiosarjojen väkivaltaisuudesta. Tämän keskustelun yhteydessä kyseenalaistettiin kaupallisen television oikeus olla ylipäättään olemassa. Amerikkalaisten sarjafilmiä esittämisellä oli siis huomattava merkitys suomalaisen televisiokulttuurin kehitykselle.

Televisionäytteiden alkuperää jäljittämässä

Mistä materiaali sitten päättyy YouTubeen? YouTubeista kulttuurisen muistin ja tekijänoikeuksien ”kohtauspaikkana” kirjoittavan Lucas Hilderbrandin (2007, 48) mukaan videopätkiä YouTubeen lähettävät käyttäjät ja yhä enenevässä määrin myös tuottajat ja televisioyhtiöt. Tätä katsausta varten läpikäymäni videot ovat peräisin ainakin

³ www.youtube.com/watch?v=5ilsznzN-B0, www.youtube.com/watch?v=qWLh0cSz1hl ja www.youtube.com/watch?v=acIwDOc5zio. Linkit tarkistettu 27.5.2008.

⁴ www.youtube.com/watch?v=MsRANwNtuXU. Linkki tarkistettu 27.5.2008.

⁵ www.youtube.com/watch?v=iuSdh0rrbW4. Linkki tarkistettu 27.5.2008.

⁶ www.youtube.com/watch?v=IJ2unYeg3PQ, www.youtube.com/watch?v=f-sliAqWvUs, www.youtube.com/watch?v=6M8xgUdcXC4 ja www.youtube.com/watch?v=jN9qXjrtWs. Linkit tarkistettu 27.5.2008.

⁷ Esim. www.youtube.com/watch?v=iFiHuPmV9-I. Linkki tarkistettu 29.5.2008.

⁸ Esim. www.youtube.com/watch?v=j3W2SmlrXJw. Linkki tarkistettu 29.5.2008.

⁹ Esim. www.youtube.com/watch?v=WTr-Pb-FifJc. Linkki tarkistettu 27.5.2008.

¹⁰ Esim. www.youtube.com/watch?v=QxGo0KT8Z7Y. Linkki tarkistettu 27.5.2008.

¹¹ Esim. www.youtube.com/watch?v=Q_cgXc1FSw4. Linkki tarkistettu 28.5.2008.

¹² www.archive.org/index.php. Linkki tarkistettu 28.5.2008.

¹³ Esim. www.swapsale.com/ ja <http://tvdays.com/>. Linkit tarkistettu 29.5.2008.

kolmenlaisista lähteistä. Suurin osa klippeistä on televisiohistoriasta kiinnostuneiden yksityishenkilöiden lähettämiä eikä niiden yhteydessä kerrota, mistä pätkä on kopioitu. 1950- ja 60-luvuilla ei Yhdysvalloissa ollu kotikäytössä videonauhureita, mutta toki sarjoja on voitu myöhemmin esittää uusintana esimerkiksi kaapelikanavilla. Kotivideoilla nauhoitetut pätkät voi tunnistaa tv-aseman tunnuslo-gosta sekä erityisesti vanhojen nauhoitusten huonosta kuvanlaadusta. Osa klippeistä on lisäksi ”näytteitä näytteiden sisällä”, television muisteluohjelmissa esitettyjä ja kommentoituja pätkiä vanhoista televisio-ohjelmista⁷.

Monissa tapauksissa voi kuitenkin vain arvailla, mistä klipin lähettäjä on saanut sen käsiinsä. Siksi näytteisiin on syytä suhtautua kriittisesti. Esimerkiksi Mainos-TV:ssä vuonna 1960 alkaneesta *Beaveristä* (alkuperäiseltä nimeltään *Leave it to Beaver*) löytyy YouTubeessa sekä alkuperäisiksi oletettavia klippejä⁸ että mustavalkofilmille kuvattuja parodioita⁹ ja alkuperäissarjan päälle dubattuja parodiaversioita.¹⁰ Mustavalkoisuus, aidon näköiset alkutekstit ja alkuperäinen musiikki saattavat hämätä hetken jopa televisiohistorian tutkijaa, etenkin jos sattuu katsomaan parodian ennen alkuperäistä ohjelmanäytettä.

Harrastelijoiden lähettämistä videoista voi myös löytyä todellisia aarteita, kuten näytteitä varhaisesta scifi-sarjasta *Captain Video*¹¹. Sarjaa esitettiin vuosina 1949–1955 yhdysvaltalaisessa DuMont-televisiover-kossa, joka oli yksi sikäläisen television uranuurtajista, mutta lopetti toimintansa jo vuonna 1955 (Weinstein 2004). Näytteitä YouTubeen ladannut käyttäjä ”jodyvalyou” näyttää myös tietävän klippiensä taustan ja arvon, koska hän tarjoaa runsaasti taustatietoa *Captain Videosta*. Tutkimusta varten nämä tiedot on tosin varmistettava toisesta lähteestä.

Toinen jäljittämäni videoklippien ryhmä on peräisin televisioar-kistosivustoilta (esim. Internet Archive¹²), joille voi myös ladata omia vanhoja televisionäytteitään. Kolmannen ryhmän muodostavat näy-teet, jotka toimivat YouTubeessa trailereina. Nämä videot on linkitetty sivustoille, joilla vanhoja tv-ohjelmia myydään DVD-kokoelmina¹³.

Lähdekritiikin sovelluksia

Historiantutkimuksessa puhutaan lähdekritiikistä, kun viitataan tutkimuslähteen käytettävyyden kriittiseen arviointiin. Hannu Salmi (1993) on pohtinut lähdekritiikin soveltamista elokuvaan. Ulkoinen lähdekritiikki kartoittaa ’asiakirjan’ tehtävää ja asemaa aikansa yhteiskunnassa, sisäinen lähdekritiikki tarkastelee lähteessä olevien tietojen todellisuuspohjaa. Perinteisesti lähteen aitouden pohdinta on kuulunut ulkoisen lähdekritiikin piiriin. Koska elokuva ei yleensä kuvaa todellisuutta, vaan yhdistelee mielivaltaisesti todellisuudesta poimittuja elementtejä, tällainen rajanveto on kuitenkin Salmen mukaan tarkoituksetonta. Elokuvan, kuten myös televisiosarjan, aitouden määrittely vaatii ulkoisen ja sisäisen lähdekritiikin yhdistämistä. (Emt., 130–131.) Sovellan seuraavaksi lähdekritiikin periaatteita YouTube-videoiden arviointiin, vaikka tässä tapauksessa kyse ei olekaan alkuperäisistä televisiosarjojen tallenteista.

Ulkoisen lähdekritiikin keskeisimmät kysymykset lähteen synty-ajankohdasta ja lähteen laatijasta kietoutuvat tiukasti kysymykseen näytteen lähettäjän luotettavuudesta. Lähes kaikki videoklipeistä saatavat tiedot ovat peräisin näytteen lähettäjältä. Joidenkin löytämiäni 50-60-lukujen televisiosarjojen näytteiden yhteydessä on kerrottu näytteen esitysvuosi, joistakin myös sarjan jakson numero, joistakin paljon muutakin taustatietoa (kts. esim. em. *Captain Video* -näyte). Runsas informaatio herättää jo sinällään luottamusta, mutta sarjojen tuotantoon ja esittämiseen liittyvät tiedot on myös suhteellisen helppo tarkistaa tv-historiaa käsittelevistä teoksista.

Paljon vaikeampaa on arvioida, onko kyseinen näyte todella siitä sarjasta ja siltä vuodelta kuin se väittää olevansa. Tässä tutkijan täytyy turvautua lähinnä omaan asiantuntemukseensa ja ennakkotietoihinsa. Televisiohistorian tutkimuksessa ajoituksen tarkkuudeksi riittää useimmiten esitysvuosi, ellei tutkimusaihe edellytä jostain syystä tarkempaa ajoitusta. Aina ajoituksen ei tarvitse olla näinkään tarkkaa: useimpia sarjoja esitettiin vain muutama vuosi, joten tärkeintä on pystyä identifioimaan sarja. Tässä tärkeitä vihjeitä tarjoavat mm. kuvaaminen mustavalkofilmille, alkutekstit, lavastus, puvustus ja tunnistettavat näyttelijät. Myös *Radiokuuntelija*-lehdessä julkaistut ohjelmaesittelyt ja valokuvat auttavat paljon näytteiden tunnistamisessa. Lähdekritiikin kysymykseen sarjan tekijästä tai tekijöistä ei yleensä saa YouTubea vastausta.

Tärkeää on myös arvioida näytteen lähettäjän luotettavuutta ja asiantuntemusta. Esimerkiksi nimimerkin "iraRona" takaa löytyy arkistoinnin ammattilaisena itsensä esittävä Ira Gallen, joka on kolmen vuosikymmenen ajan koonnut vanhaa televisiomateriaalia apunaan New Yorkin The Museum of Television and Radio.¹⁴ Tällaiset linkkien kautta löytyvät tiedot luovat ilman muuta kuvan luotettavammasta lähettäjästä kuin ne videot, jotka on ladattu YouTubeen ilman mitään "saatteita".

YouTube merkitys tv-historian tutkimukselle: rajoitteita...

Hilderbrandin (2007, 48) mukaan tutkijat ovat alkaneet pitää YouTubea epämuodollisena televisiotekstien arkistona. Sellaisena myös itse mielelläni näkisin YouTubeen roolin. Edellä mainittujen haasteiden lisäksi palvelun käyttöön liittyy muitakin ongelmia, joita virallisesta arkistosta aineistoa etsivän ei tarvitse pohtia. Ensinnäkin, aineistojen löytäminen YouTubea on satunnaista. Koska käyttäjät lataavat sivustolle haluamiaan videoklippejä, vanhojen tv-näytteiden arkistointi ei ole vähimmässäkään määrin järjestelmällistä. Myöskään YouTube hakukone ei aina toimi toivotulla tavalla. Esimerkiksi haulla "captain video" kone ei rankkaa ensimmäisille sivuille *Captain Video* -ohjelman näytteitä. Sen sijaan hakusanalla "dumont" pääsee DuMont-televisioverkon tunnusvideoon, johon on linkitetty myös *Captain Video* -klipit. Monet löytämistäni vanhoista televisiosarjojen näytteistä löytyivät juuri näiden "related videos" -linkkien kautta. Mielenkiintoisen näytteen URL-osoite kannattakin kirjoittaa muistiin heti sivulle päästyään, koska samalle sivulle palaaminen voi olla yllättävän haasteellista.

¹⁵ www.youtube.com/watch?v=gLNyORsagDM. Linkki tarkistettu 28.5.2008.

¹⁶ Esim. www.youtube.com/watch?v=1BxyJ-Yc5E4. Linkki tarkistettu 28.5.2008.

Oikeita videoklippejä voi siis olla vaikea löytää, mutta toisinaan niitä löytyy liikaakin. Joillakin hauilla löytyy useita päällisin puolin samannäköisiä videoita. Klippien välillä voi olla vain hienoisia eroja kestossa, otsikoinnissa tai kuvanlaadussa. Miten niistä voi valita parhaiten tarkoitustaan vastaavan näytteen? Päätelyssä voi hyödyntää näytekuvan, keston (mahdollisimman kattavan näytteen löytämiseksi) tai muiden käyttäjien (arviointitähdet, katselukerrat) antamia vinkkejä. (Hilderbrand 2007, 49.)

Videoiden käyttämistä tutkimusaineistona hankaloittaa myös se, että ne saattavat kadota YouTubesta. Koska kyse ei ole järjestelmällisestä arkistoinnista, kukaan tai mikään ei takaa, että tietty video säilyy YouTubessa ja siihen voi palata uudelleen. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että tutkimuksen tulee olla toistettavissa ja tutkimusaineiston tulee monissa tapauksissa tutkijalla talletettuna.

... ja mahdollisuuksia

Tämän pohdinnan perusteella näyttäisi siltä, ettei YouTubea ei voi käyttää virallisena televisiohistorian tutkimuksen arkistona. Mikäli haluaa tutkia tiettyä ohjelmaa tai tiettyjä ohjelmia, on aineisto hankittava DVD:llä tai matkustettava mahdollisesti ulkomailla sijaitsevaan arkistoon analysoimaan sitä.

YouTube-näytteiden avulla voi kuitenkin muodostaa jonkinlaisen käsityksen tietyn aikakauden tv-estetiikasta, varhaisista lajityypeistä sekä tv-sarjojen arvomaailmoista. Lyhyetkin videoklipit havainnollistavat, miltä televisio vaikkapa 1950- ja 60-luvuilla näytti ja millainen oli "ajan henki". Myös opetukseen näytteet sopivat hyvin ja YouTubea löytyy jopa valmiita koosteita tietyn aihepiirin näytteistä. Esimerkiksi 1950s Television -otsikolla lähetetty kooste televisio-ohjelmista, on lähettäjänsä kuvauksen mukaan tehty nimenomaan opetusta varten¹⁵. 1950- ja 60-lukujen televisiomainoksista koottuja videoita löytyy myös runsaasti¹⁶.

Tässä katsauksessa olen sivuuttanut lähes kokonaan YouTube-aineistojen käyttöön liittyvän tutkimuseettisen pohdinnan: onko eettisesti oikein käyttää tutkimusaineistona videoita, jotka saattavat olla laittomasti kopioituja? YouTube ei tarjoa käyttäjilleen mahdollisuutta kopioida videoklippejä itselleen, mutta muiden palveluntarjoajien avulla tämäkin ilmeisesti on mahdollista. Entä onko näytteiden tallentaminen tällä tavalla tutkimus- tai opetuskäyttöä varten hyvien tutkimuseettisten periaatteiden mukaista? Näihin ja muihin kysymyksiin on vielä saatava vastaukset ennen kuin on mahdollista arvioida, onko YouTube todellinen runsaudensarvi televisiohistorian tutkijalle vai sittenkin Pandoran lipas, jota houkutuksista huolimatta ei kannata edes avata.

Kirjallisuus

Barnouw, Erik (1977) *Tube of Plenty: The Evolution of American Television*. London: Oxford University Press.

Hilderbrand, Lucas (2007) YouTube: Where Cultural Memory and Copyright Converge. *Film Quarterly*, vol. 61:1, 48–57.

Radiokuuntelija 14/1962: "Highway Patrol".

Radiokuuntelija-TV 36/1964: "Tevision syysohjelmat".

Salmi, Hannu (1993) *Elokuva ja historia*. Helsinki: Painatuskeskus.

Savijärvi, Jouko, sähköpostikeskustelu 28.5.2008.

Weinstein, David (2004) *The Forgotten Network. DuMont and the Birth of American Television*.

Philadelphia: Temple University Prss.